
DOKUMENTUM

ÍRÓSÁGUNK ÉRTELME

BOGNÁR ANTAL

Nem illene alább adnom annak megválaszolásánál: mi az irodalom. Csakhogy mélységes bizonytalanságban leledzem mibenléte és rendeltetése felől. Nem tudom, mi az irodalom. Csak művelem.

S tehetném könnyű szívvel, ha nincs a kétszeri nagy intés — ha a megbocsátó, ha az irgalmatlan — azokról, akik *nem tudják, de teszik*. Márpedig egy biztos: az irodalom minden lehet, de nem példája és igelése olyan fokú tudatlanságnak, mint a kockavetés az ember fia köpenyéért vagy a vak sodródás a látszólagos szükségyszerűséggel.

Mi hát akkor közelebbről legalább *az irodalom művelése* (a tettel felérő, az öncélú), s micsoda a művelője (vagyis a kor lelkiismerete — aki csak egy ürge)? Mi az íróság mint aktív állapota valaki eszmélettel cselekvőnek?

Kézenfekvő a válasz: *részint éppen ezt* feszegeti maga az irodalom, többek között ennek közvetett kiderítésére vállalkozik nyomatékosan a mai író is — aki eszerint a tudatosság mércéjével mérve sohasem teljesen, sohasem véglegesen önazonos lény. Küldetése mégis éppen az, hogy azonosságot „teljhatalmúan” megállapítson. Eközben válik (majdnem) azzá, ami volna.

S hát mivé?

Huszonnyolc évvel ezelőtt kaptam egy jutalomkönyvet. Születésem évében a szerzője már nem élt. Annyi idősen érte a halál, mint most vagyok. Érző lélek volt egy rideg korban.

Akadhat, aki megmosolyogná Thurzó Lajos túláradó, szeretetteljes verszetét, amellyel egy ötvenes évekbeli elsős kisdiák, Tavasz Jánoska iskolába indulását verseli meg. Mert pátosza idegen tőlünk.

A csinovynikokat termelő, merev kelet-európai iskolaközpontúságra az egyéniség szabadabb kibontakozását féltve van miért fenekedni. Való igaz, hogy a regula maga nem nemesít meg. S józan belátás mondatja, hogy minden intézményünk csakis olyan lehet, amelyet megérdemeltünk.

* Elhangzott a Híd-díj átvételekor, 1987. május 16-án

De könnyelmű kor az, amelyik tagadja, hogy az emberiesülés intézményének mentelmi joga lehetne ez alól. Merthogy ha nincsen, az semmi más, csak éppen a jövőnket nyomorítja.

Nem részletezhetem itt, milyen gonddal övezi a szerző egy zsenge lélek minden rezdülését kiseposzában, mely *igazi eposzunkként* tündököl a kor annyi nagyobb szándékú verselménye közt. A célelvű, haszonelvű irodalomszemlélet korában mindenestre ezúttal kivételesen szerencsés módon találkozott össze költőnk pánhumanista derűje és az adott társadalmi feladat. Ilyesmin sincs mit csodálkoznunk. Mert lélekindító és eposzi méretű az, ahogyan a felszabadulás után az addig szociálisan jogfosztott és nemzetiségileg elnyomott, elbutításra szánt tömegek sarjait az *egyetemes tudás* szentélyei hívták, melyekben maholnap ki-ki *hajlamait követve, a biztos jövő* ígéretével és *anyanyelvén* szívhat magába *hasznos* ismereteket és a legfőbb tananyagot: *emberséget*.

E máig sugárzó, megismételhetetlen harmóniának egyetlen megbicsaklása az, amivel előhozakodni szeretnék, a hatszázvalahány sor közül az az egy ide nem illő.

Mint minden igazi eposzban, még a természet is Tavasz Jánoskát ajánorozza. A buzgóságán ámuló némely felnőttek szelíd értetlenkedését is egyszerűen elsöpri dacba csapó tudásszomja: csattanós válasszal kioktatja őket. Csakhogy azok — gyorsan visszakoza — (idézem):

„... mély meghajlással
Kalapot emeltek
Hódolat jeléül
Az örök gyermeknek.”

Tavasz Jánoska szívének minden vágya, hogy hasznos emberré formálódjon, tudásban, tetterőben gyarapodjon, egyszóval érlelődjön, civilizációnk túlterhelt alapszavával *fejlődjön*. Gondoljuk meg, mi jogon illethető e szóval: *örök gyermek?!* Netán pusztá elhatározásból bádogdobját fogja püfölni egész életében az öntudatos kis hős?

Persze ezek szóznoki kérdések. Sokatmondó elszólás ez a „hibás” sor, melyből a szerző arca réved át az időn. Az eszményihez ragaszkodó örök gyermek ugyanis itt csak *a költő maga* lehet.

Az író tehát talán: örök gyermek? Írni: örökös gyermekség? Csupán ennyi állítható az irodalomról?

Ezzel persze nem mondanék semmi újat. Schubert gyermekdalaitól az emberi életvitel divatos játszmaelméleteiig a romantika és neoromantika kifogyhatatlan az emberben megbúvó gyermek dicséretéből. Hogy a gyermek az *őszinte ember*. A gyermek a konvenciókkal nem gondoló *lázadás* megtestesítője. A gyermek a *romlatlan alkotókészség* birtokosa...

Költőnk porladó kezéért azért nyúltam, mert az ő elszólásából kü-

lön is kihallható valami. És ez: *a bizakodás komolysága*. A bizakodás komolysága mindenek előtt és mindeneken túl. Ez a szó is megmosolyogtató volna manapság? Nem magától értetődő és választút nélküli a bizakodás? A komolyság? Nincsenek is magától értetődő, bizalomgerjesztő, komolyan vehető dolgok?

A gyermek *nem tehet mást*. Csak bizakodhat. Előtte az élet...

Igen ám, csakhogy az író éppenséggel nem élheti meg a világot gyermek módra, ha ugyanis az emberéletben egyáltalán elérhető az önazonosság, hát azt a gyermek birtokolja, öntudatlanul — ő viszont, ha öntudatlan, akkor nem önazonos, s ha önazonos, akkor nem öntudatlan. Az akart felnőtté válás jelisége a megtisztító kételkedés — vagyis a bizakodás ellentéte. Az író a kételkedésnek is betege egyben. Lévén számára fontos az igazság, és fontos az ember is. S mert a legteijeőbb önazonosságot sóvárogja — csak már nem ártatlanul. A legteljesebb tudatosságot akarja — csak már gyanakodva. Mindig *lentig* nyitva alatta a kétely szakadéka az énközpontúságtól a sokszoros önmegtadásig. Az író mással is felel, nemcsak azzal, hogy ugyan mikor nő már be a feje lágya: azzal is, hogy tudniillik az író *csak maradjon* örök gyermek...

Kiélezett sorshelyzetében, melyet egyedül létértelmező műve örökít meg és minősít, végső soron csak egytől félhet: nehogy a kételkedők legyenek azok, akik bearanyozzák; s csak egyet tudhat: jaj annak, aki-ben a bizakodók csalatkoznak.

Az írás mégis: örök gyermekség — de csak ha az el nem nyert és csak ha az el nem veszített. Mert ha el nem nyert, akkor az elveszítettség, és ha el nem veszített, akkor az elnyerhetőség az olvasói alapélmény. Igazából az olvasó vált mindent nyereségre: övé a hit és a tudás, az öröm és a mélabú.

Ennyi az irodalom, mert ennyiben érték.